

Dossier

Departament de Comunicació
i Xarxes Socials
comunicacion@ivam.es

Col·labora:

habitar el mediterráneo

habitar el mediterrani

29 novembre 2018 - 14 abril 2019
Galeria 1- IVAM Centre Julio González
Comissariat: Pedro Azara
Coordinació: Marta Arroyo Planelles
#HabitarIVAM

Colour Correction. Camps Series, 2007-2010. Yazan Khalili. Cortesia del artista y Edge of Arabia, Londres

L'Institut Valencià d'Art Modern (IVAM) presenta l'exposició *Habitar el Mediterrani*. Aquesta mostra, que compta amb la col·laboració de la Fundació Banc Sabadell, s'emmarca dins d'una de les línies centrals del projecte museològic actual del centre que posa el seu focus d'atenció en les manifestacions artístiques, culturals o arquitectòniques de països que tenen en comú molt més que el fet d'estar en una àrea geogràfica banyada per les aigües del mar Mediterrani.

Una de les particularitats de la mostra és que les més de 150 obres que la componen procedeixen de centres tan diversos com el Museu del Louvre de París, el Centre Pompidou de París, la Fundació Le Corbusier de París, el Museu Arqueològic Nacional, el Museu Nacional de Arte Romano de Mèrida, el Centre National d'Arts Plastiques de París, el Musée d'Arts de Nantes, el Museu

El Instituto Valenciano de Arte Moderno (IVAM) presenta la exposición *Habitar el Mediterráneo*. Esta muestra, que cuenta con la colaboración de la Fundación Banco Sabadell, se enmarca dentro de una de las líneas centrales del proyecto museológico actual del centro que pone su foco de atención en las manifestaciones artísticas, culturales o arquitectónicas de países que tienen en común mucho más que el hecho de estar en un área geográfica bañada por las aguas del mar Mediterráneo.

Una de las particularidades de la muestra es que las más de 150 obras que la componen proceden de centros tan diversos como el Museo del Louvre de París, el Centre Pompidou de París, la Fundación Le Corbusier de París, el Museo Arqueológico Nacional, el Museo Nacional de Arte Romano de Mérida, el Centre National d'Arts Plastiques de París, el Musée d'Arts de Nantes, el Museo Egizio de Turín, el Museo Arqueológico de Alicante, el Museo Arqueológico de Santa Cruz de Toledo, el Museo de Palencia o la Colección del Banco Sabadell, además de numerosas colecciones particulares y galerías internacionales.

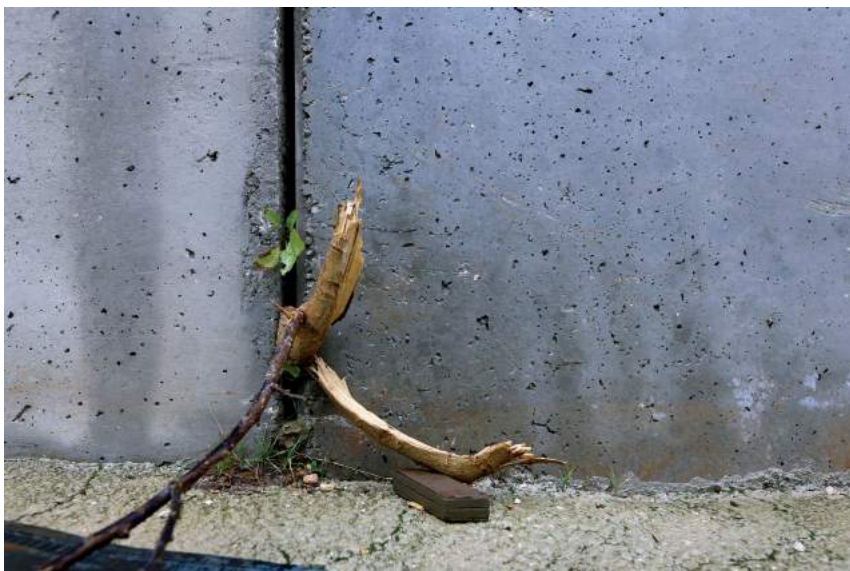
Las piezas las firman artistas de renombre como: Sergi Aguilar, Mohamed Al-Hawarjri, Kader Attia, Ismail Bahri, José Manuel Ballester, Gabriele Basilico, Taysir Batniji, Jean-Marc Bustamante, Ali Cherri, Jordi Colomer, Rami Farah, Anne-Marie Filaire, Dora García, Albert García-Alzórriz, Majd Abdel Hamid, Zarina

Maqueta de casa en tres niveles.
Departamento de antigüedades egipcias. Museo del Louvre (París)

habitar el mediterráneo

habitar el mediterrani

Untitled, 1983. Khaled Jarrar. Cortesía del artista y Arts Bärtschi & Cie.

Egizio de Torí, el Museu Arqueològic d'Alacant, el Museo Arqueológico de Santa Cruz de Toledo, el Museo de Paléncia o la Col·lecció del Banc Sabadell, a més de nombroses col·leccions particulars i galeries internacionals.

Les peces les signen artistes reconeguts com ara: Sergi Aguilar, Mohamed Al-Hawarjri, Kader Attia, Ismaïl Bahri, José Manuel Ballester, Gabriele Basilico, Taysir Batniji, Jean-Marc Bustamante, Ali Cherri, Jordi Colomer, Rami Farah, Anne-Marie Filaire, Dora García, Albert García-Alzórriz, Majd Abdel Hamid, Zarina Hashmi, Susan Hefuna, Camille Henrot, Joan Hernández Pijuan, Khaled Jarrar, Yazan Khalili, Abbas Kiarostami, Maria Lai, Le Corbusier, Herbert List, Anna Marín, Marie Menken, Randa Mirza, Juan Muñoz, Martin Parr, Marwan Rechmaoui, Till Roeskens, Dieter Roth, Anila Rubiku, Hrair Sarkissian, Massinissa Selmani, Julia Schulz-

Hashmi, Susan Hefuna, Camille Henrot, Joan Hernández Pijuan, Khaled Jarrar, Yazan Khalili, Abbas Kiarostami, Maria Lai, Le Corbusier, Herbert List, Anna Marín, Marie Menken, Randa Mirza, Juan Muñoz, Martin Parr, Marwan Rechmaoui, Till Roeskens, Dieter Roth, Anila Rubiku, Hrair Sarkissian, Massinissa Selmani, Julia Schulz-Dornburg, Ursula Schulz-Dornburg, Efrat Shvily, Corinne Silva, Carlos Spottorno, Rayyane Tabet, Juan Uslé, Vasantha Yoganathan.

Goulot - vielle femme (Vase Vichy: Mendiante), Roma Imperial s. I-II d.C. Departamento de antigüedades griegas, etruscas y romanas. Museo del Louvre (París)

habitar el mediterráneo

habitar el mediterrani

Dornburg, Ursula Schulz-Dornburg, Efrat Shvily, Corinne Silva, Carlos Spottorno, Rayyane Tabet, Juan Uslé, Vasantha Yoganathan.

Habitar el Mediterrani vincula el passat amb el present i les relacions de la zona nord d'aquest mar amb les del sud a través d'obres arqueològiques i contemporànies que es posen en diàleg. En elles es troben les petjades del pas del temps, del comerç, de la circulació d'idees,

Habitar el Mediterráneo vincula el pasado con el presente y las relaciones de la zona norte de este mar con las del sur a través de obras arqueológicas y contemporáneas que se ponen en diálogo. En ellas se encuentran las huellas del paso del tiempo, del comercio, de la circulación de ideas, de los prejuicios, de los espacios que nos acogen o nos rechazan, mostrando imágenes contradictorias de este mismo entorno, unas amables, otras, temidas y repudiables.

Incensario con forma de campamento militar romano (castrum) Museo Egizio, Turín

dels prejudicis, dels espais que ens acullen o ens rebutgen, mostrant imatges contradictòries d'aquest mateix entorn, unes amables, altres, temudes i repudiables.

Estem marcats pels fets i pensaments de fa 2000 anys i per a mostrar aquesta concepció de l'àmbit d'influència del Mediterrani s'ha concebut l'exposició com un viatge que comença al port de València i es dirigeix a altres ciutats com Barcelona, Marsella, Alger, el

Estamos marcados por los hechos y pensamientos de hace 2000 años y para mostrar esta concepción del ámbito de influencia del Mediterráneo se ha concebido la exposición como un viaje que parte del puerto de Valencia y se dirige a otras ciudades como Barcelona, Marsella, Argel, El Cairo, Túnez, Estambul o Beirut.

Esta mirada sobre este área geográfica se materializa a través de dibujos, pinturas, fotografías, esculturas, estatuillas,

habitar el mediterráneo

habitar el mediterrani

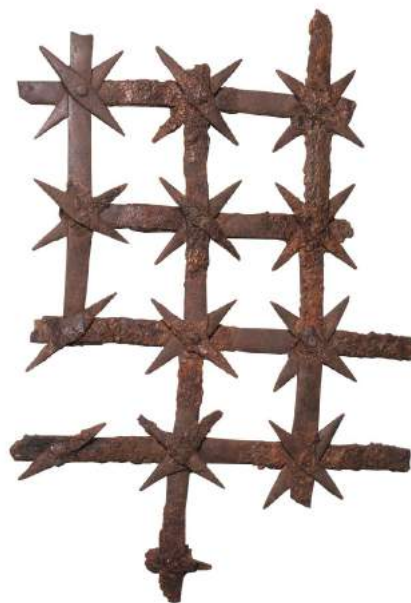
Beirut is back and it's beautiful (Serie 'Beirutopia'), 2011. Randa Mirza
Cortesía de la artista y Galerie Tanit

Caire, Tunísia, Istanbul o Beirut.

instalaciones, películas y textos.

Aquesta mirada sobre aquesta àrea geogràfica es materialitza a través de dibuixos, pintures, fotografies, escultures, estàtues, instal·lacions, pel·lícules i textos. Els treballs presenten el creol de cultures, l'encreuament de camins, les fronteres, els intercanvis comercials, històries d'inclusió i d'exclusió,

Los trabajos presentan el crisol de culturas, el cruce de caminos, las fronteras, los intercambios comerciales, historias de inclusión y de exclusión, de conquistas y reconquistas, de sedimentos y estratos, de urbes, de ciudadanos y no-ciudadanos o de conflictos y reconciliaciones en los lugares a los que llegan sus aguas.

Reja de ventana. Illeta dels Banyets (Alicante), Período Romano altoimperial, S. II d.c.. MARQ Museo Arqueológico de Alicante

habitar el mediterráneo

habitar el mediterrani

Relevé n°12 (Serie 'Les relevés du Dehors'). Massinissa Selmani.
Colección Pascal Odille & Patrice Polini. © ADAGP, París.

de conquestes i reconquestes, de sediments i estrats, d'urbs, de ciutadans i no-ciutadans o de conflictes i reconciliacions en els llocs als quals arriben les seues aigües.

RECORREGUT

L'exposició es divideix en huit apartats que mostren el context geogràfic, històric i sociocultural de la zona d'influència que uneix aquest mar. L'itinerari comença amb la secció titulada

RECORRIDO

La exposición se divide en ocho apartados que muestran el contexto geográfico, histórico y socio-cultural de la zona de influencia que une este mar. El itinerario comienza con la sección titulada *Marco geográfico*, que aborda la imagen idealizada del Mediterráneo que tenían los artistas llegados de tierras del norte de Europa entre 1850 y 1950.

Mosaico con escenas portuarias. (Vega Baja. Toledo), S III d.C.
Museo Santa Cruz de Toledo. Ministerio de Cultura y Deporte

habitar el mediterráneo

habitar el mediterrani

Caiotrases, 2014. Susan Hefuna. Cortesía de la artista y Pi Artworks, Londres

Marc geogràfic, que aborda la imatge idealitzada del Mediterrani que tenien els artistes arribats de terres del nord d'Europa entre 1850 i 1950.

En el segon apartat, *El pes de la història*, veiem com el Mediterrani està organitzat per estrats, les ciutats i els camps s'assenten sobre restes, "miraculosament" preservats, però sovint oblidats -o ja saquejats- i alteracions,

En el segundo apartado, *El peso de la historia*, vemos cómo el Mediterráneo está organizado por estratos, las ciudades y los campos se asientan sobre restos, "milagrosamente" preservados, pero a menudo olvidados -o ya saqueados- y alteraciones, beneficiosas o no, del entorno, que ayudan o condicionan, que soportan y que dan peso y fundamento a instalaciones actuales.

Fragmento de un remate arquitectónico (arco). Museu Arqueològic i Etnogràfic Municipal Soler Blasco, Xàbia

habitar el mediterráneo

habitar el mediterrani

beneficioses o no, de l'entorn, que ajuden o condicionen, que suporten i que donen pes i fonament a instal·lacions actuals.

En la tercera secció, *Urbs, La trama urbana i Urbs. Elements urbans*, viatgem de les medines, mescla d'espais, olors, colors i sons, a ciutats colonials que, a imatge de París o Barcelona, van perdre les seues trames laberíntiques. Estan també presents elements arquitectònics com a gelosies, terrasses, balcons, reixes o galeries, que articulen els diversos nivells de privacitat.

En *Civitas. Ciudadans i Civitas. No-ciudadans*, veiem una ciutat com un conjunt de perennes construccions (urbs), i, o és sobretot, comunitat (civitas) de ciutadans ben relacionats entre si, un teixit de relacions humanes.

En cinqué lloc, *Ciutat i Conflict*e, se'ns mostren ciutats com Bagdad, que han patit recentment i durant anys un setge interior, partides per una xarxa d'alts murs de formigó per a impedir qualsevol relació entre veïnatsges; murs i muralles que també divideixen comunitats, a les quals enfronten, com a Nicòsia. La trama urbana actual inclou –o exclou– barris, sovint perifèrics, com el Cabanyal a València, o la Mina a Barcelona, que la resta de la ciutat rebutja i en els quals no es gosa entrar per por del perill i al què diran, mentre que els veïns marginats a penes s'atreveixen a eixir de la seua comunitat per l'estigma que

En la tercera secció, *URBS, La trama urbana* y *URBS, Elementos urbanos*, viajamos de las medinas, mezcla de espacios, olores, colores y sonidos, a ciudades coloniales que, a imagen de París o Barcelona, perdieron sus tramas laberínticas. Están también presentes elementos

Celosía. Juan Uslé. Nueva Colección Pilar Citoler

arquitectónicos como celosías, terrazas, balcones, rejas o galerías, que articulan los diversos niveles de privacidad.

En *Civitas. Ciudadanos y Civitas. No-ciudadanos*, vemos una ciudad como un conjunto de perennes construcciones (urbs), y, o sobre todo, comunidad (civitas) de ciudadanos bien relacionados entre sí, componiendo un tejido de relaciones humanas.

En quinto lugar, *Ciudad y Conflict*o, muestra ciudades como Bagdad, que han sufrido recientemente y durante años un asedio interior, partidas por una

asseguen els marca.

Arribem al sisé apartat, *Torres de l'ivori*. Qui recòrriga la costa egípcia des d'Alexandria o viatge pel litoral mediterrani espanyol, turc, libanés o croat, no aconsegueix saber on es troba, doncs entre les files de blocs idèntics, quasi sempre desèrtics,

red de alts murs de hormigón para impedir cualquier relación entre vecindades; muros y murallas que también dividen comunidades, a las que enfrentan, como en Nicosia. La trama urbana actual incluye –o excluye- barrios, a menudo periféricos, como el Cabañal en

Cynopolis, 2009. Camille Henrot. Vídeo. Cortesía de la artista y kamel mennour, París-Londres © ADAGP-Camille Henrot.

The Egyptian Scale (Photographies historiques 1900-1920), 2016. Ali Cherri Cortesía del artista y de la Galerie Imane Farès, París.

enmig d'un urbanisme incert o inexistent, perd el contacte amb l'entorn. La ciutat de vacances s'erigeix com la imatge invertida de la ciutat mediterrània.

En *Terra erma*, observem com la terra i les construccions s'han convertit en erms indiferents on la naturalesa i la fona i permanent ferida causada per l'home, les construccions i els desfets, la terra remoguda i el

Valencia, o la Mina en Barcelona, que el resto de la ciudad rechaza y en los que no se osa entrar por miedo al peligro y al qué dirán, mientras que los vecinos marginados apenas se atreven a salir de su comunidad porque el estigma que sienten les marca.

Llegamos al sexto apartado, *Torres de marfil*, en el que se muestra que quien recorra la costa egípcia desde Alejandría, o

habitar el mediterráneo

habitar el mediterrani

formigó, la falta de perspectives i les obres inacabades fins a l'horitzó, es conjuguen per a compondre un paisatge desolat i sense atributs, on campeja la falta d'urbanitat.

El recorregut conclou amb *El retorn d'Ulisses*, una secció en la qual es tracta de posar una nota d'esperança, ja que malgrat els conflictes armats o soterrats, la segregació i les crisis humanitàries incessants, una

o viaje por el litoral mediterráneo, bien español, turco, libanés o croata, no logrará saber dónde se encuentra, pues entre las filas de bloques idénticos, casi siempre desérticos, en medio de un urbanismo incierto o inexistente, pierde el contacto con el entorno. La ciudad de vacaciones se erige como la imagen invertida de la ciudad mediterránea.

Sic Transit, 1997. Anna Marín. Cortesía de la artista

inexplicable força vital permet creure en un futur diferent.

Habitar el Mediterrani és, per tant, una exposició amb un mosaic de imatges, d'obres de l'antiguitat i contemporànies, d'artistes de totes les riberes, que tradueixen la complexa, contradictòria, inclusiva i excloent imatge de pobles i ciutats, aixecats amb murs que cedeixen el pas o que emmurallen.

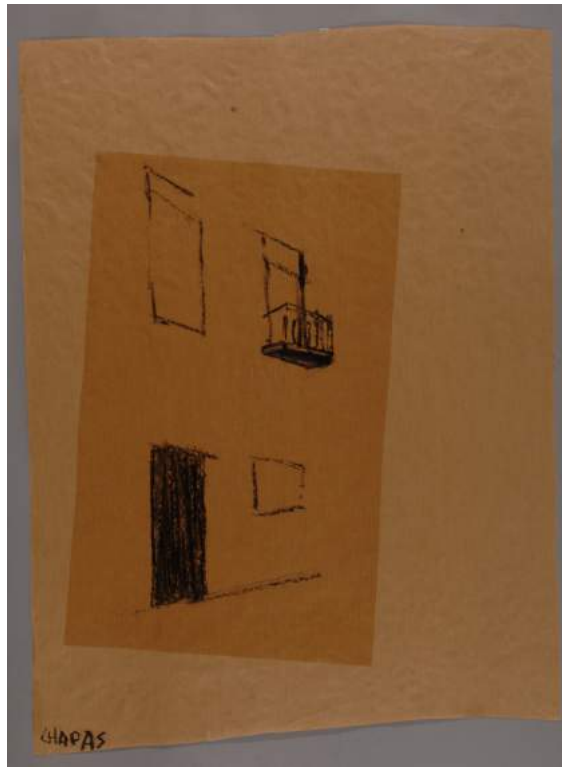
En paraules de l'arquitecta Blanca Pujals, *Habitar el Mediterrani* "és una exquisida selecció de treballs que suggereixen trobades entre peces arqueològiques i d'art

En *Tierra baldía*, observamos cómo la tierra y las construcciones se han convertido en páramos indiferentes donde la naturaleza y la honda y permanente herida causada por el hombre, las construcciones y los desechos, la tierra removida y el hormigón, la falta de perspectivas y las obras inacabadas hasta el horizonte, se conjugan para componer un paisaje desolado y sin atributos, donde campa la falta de urbanidad.

El recorrido concluye con *El retorno de Ulises*, una sección en la que se trata de poner una nota de esperanza, ya que, pese a los conflictos armados o soterrados,

habitar el mediterráneo

habitar el mediterrani

Sin título (Chapas), s.f.
Juan Muñoz
Colección particular
Foto: Cuauhtli Gutiérrez

contemporani, produint un interessant diàleg". "Les fronteres territorials i polítiques s'esvaeixen per diluir-se en un intercanvi de cultures a través de la unió que ha facilitat la massa d'aigua que connecta tota una geografia limítrof, més enllà de tota divisió geopolítica."

la segregación y las crisis humanitarias incesantes, una inexplicable fuerza vital permite creer en un futuro diferente.

Habitar el Mediterráneo es, por tanto, una exposición con un mosaico de imágenes, de obras de la antigüedad y contemporáneas, de artistas de todas las riberas, que traducen la compleja, contradictoria, inclusiva y excluyente imagen de

Following the Modern Genealogy, 2015 Kader Attia. LAMMA Collection, Londres.
Anila Rubiku

habitar el mediterráneo

habitar el mediterrani

ALGUNES OBRES DESTACADES

Entre les més de 150 obres que componen la mostra, podem destacar algunes com ara la filmació *Cynopolis* de Camille Henrot, rodada en unes excavacions arqueològiques a Saqqara, Egipte, on conviuen objectes de rebuig amb les restes arqueològiques d'una piràmide, plena de turistes i habitada per gossos de carrer.

Ref. 67, 2013. Sergi Aguilar. Col. del artista Anila Rubiku. Cortesía de la artista.

pueblos y ciudades, levantados con muros que ceden el paso o que amurallan.

En palabras de la arquitecta Blanca Pujals, *Habitar el Mediterráneo* "es una exquisita selección de trabajos que sugieren encuentros entre piezas arqueológicas y de arte contemporáneo, produciendo un interesante diálogo". "Las fronteras territoriales y políticas se desvanecen para diluirse en un intercambio de culturas a través de la unión que ha facilitado la masa de agua que conecta toda una geografía limítrofe, más allá de toda división geopolítica."

ALGUNAS OBRAS DESTACADAS

Entre las más de 150 obras que componen la muestra, podemos destacar algunas de ellas como la filmación *Cynopolis* de Camille Henrot, rodada en unas excavaciones arqueológicas en Saqqara, Egipto, en la que conviven objetos de desecho con

The Landscape Legacy, 2012 Anila Rubiku. Cortesía de la artista. Con el apoyo de Leube AG Anila Rubiku. Cortesía de la artista

habitar el mediterráneo

habitar el mediterrani

Podem subratllar també altres relats sobre el mar en aquesta mostra, com és la idea dels sediments que es posen en les profunditats, configuren les costes i s'assenten en construccions. Una idea que revela l'obra escultòrica del libanès Rayyane Tabet o la sèrie fotogràfica de Mesopotàmia de Ursula Schulz-Dornburg. Es tracta d'estrats d'història que contribueixen a reconstruir la memòria imaginada del lloc, com suggereix l'obra *Egyptian Scale* d'Ali Cherri.

L'artista Anna Marín mostra en la seua instal·lació *Sic Transit* rutes migratòries i contaminacions biològiques, geològiques o humanes al llarg de la història del Mediterrani i els seus territoris.

En *Colour Correction. Camp Series*, Yazan Khalili reproduceix fotografies alterades del campament d'Al-Amari a l'est de Ramallah. Khalili, en acolorir les instantànies de l'assentament, corregeix les construccions efímeres de ciment que representen la pèrdua i el trauma del conflicte a fi de subvertir la memòria en un futur desitjat, per a evitar convertir-se en un estat d'emergència.

Les fotografies de Martin Parr mostren un mar contaminat allunyat del concepte idealitzat de la indústria turística, les campanyes governamentals i una forma de vida estereotipada sempre plaent.

Amb un sentit similar s'orienten les imatges de Carlos Spottorno,

los restos arqueológicos de una pirámide, llena de turistas y habitada por perros callejeros.

Podemos subrayar también más relatos sobre el mar en esta muestra, como es la idea de los sedimentos que se posan en las profundidades, configuran las costas y se asientan en construcciones. Una idea que revela la obra escultórica del libanés Rayyane Tabet o la serie fotográfica de Mesopotamia de Ursula Schulz-Dornburg. Se trata de estratos de historia que contribuyen a reconstruir la memoria imaginada del lugar, como sugiere la obra *Egyptian Scale* de Ali Cherri.

La artista Anna Marín muestra en su instalación *Sic Transit* rutas migratorias y contaminaciones biológicas, geológicas o humanas a lo largo de la historia del Mediterráneo y sus territorios.

En *Colour Correction. Camp Series*, Yazan Khalili reproduce fotografías alteradas del campamento de Al-Amari al este de Ramala. Khalili, al colorear las instantáneas del asentamiento, corrige las construcciones efímeras de cemento que representan la pérdida y el trauma del conflicto a fin de subvertir la memoria en un futuro deseado, para evitar convertirse en un estado de emergencia.

Las fotografías de Martin Parr muestran un mar contaminado alejado del concepto idealizado de la industria turística, las campañas gubernamentales y una forma de vida estereotipada siempre placentera.

habitar el mediterráneo

habitar el mediterrani

amb el treball *The Pigs*, que mostra la bombolla immobiliària i la construcció de baixa qualitat dels últims anys, en una zona superpoblada, en la qual sediments, història i formigó s'acumulen a través del temps.

L'arquitecta i professora titular de l'Escola Nacional d'Arquitectura i Urbanisme de Tunísia, Leïla Ammar, subratlla que aquesta exposició pretén plantejar el debat de descobrir si el Mediterrani tanca una realitat o és una manera de cultura en si mateix.

ACTIVITATS PARAL•LELES

La inauguració de la mostra s'acompanya d'una conversa entre els artistes Mohammed Al Hawajri (Gaza, 1976), Anila Rubiku (Albània, 1970) i el comissari, Pedro Azara.

La selecció d'obres es complementa a més a més amb un cicle de pel•lícules i medimetratges artístics que tindrà lloc els dies 2 i 3 de febrer amb l'objectiu d'ampliar i aprofundir les lectures proposades en l'exposició.

Així mateix, s'ha editat un catàleg amb textos del comissari, Pedro Azara, de Blanca Pujals i Leïla Ammar, així com un diàleg entre l'artista i comissari palestí Yazid Anani i l'arquitecte i comissari, també palestí, Abed Al Rahman Shabaneh.

Con un sentido similar, se orientan las imágenes de Carlos Spottorno, con el trabajo *The Pigs*, que muestra la burbuja inmobiliaria y la construcción de baja calidad de los últimos años, en una zona superpoblada, en la que sedimentos, historia y hormigón se acumulan a través del tiempo.

La arquitecta y profesora titular en la Escuela Nacional de Arquitectura y Urbanismo de Túnez, Leila Ammar, subraya que esta exposición pretende plantear el debate de descubrir si el Mediterráneo encierra una realidad o es un modo de cultura en sí mismo.

ACTIVIDADES PARALELAS

La inauguración de la muestra se acompaña de una conversación entre los artistas Mohammed Al Hawajri (Gaza, 1976), Anila Rubiku (Albania, 1970) y el comisario, Pedro Azara.

La selección de obras se complementa asimismo con un ciclo de películas y medimetrajes artísticos que tendrá lugar los días 2 y 3 de febrero con el objetivo de ampliar y profundizar las las lecturas propuestas en la exposición.

Asimismo, se ha editado un catálogo con textos del comisario, Pedro Azara, de Blanca Pujals y Leïla Ammar, y un diálogo entre el artista y comisario palestino Yazid Anani y el arquitecto y comisario, también palestino, Abed Al Rahman Shabaneh.